

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ЗАПОРОЖЕЦЬ Микола Олексійович

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ П.Д.КРЖЕВИЧЕМ ФІЛОСОФСЬКОГО МАТЕРІАЛІЗМУ

Спеціальність 09.00.03. історія філософії

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступення
кандидата філософських наук

Київ - 1994

Дисертація виконана в Київському університеті імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Трубенко А.І.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Горський В.С.
кандидат філософських наук, старший науковий
співробітник інституту філософії АН України
Лук М.І.

Провідна установа: Київський педагогічний університет
імені Драгоманова.

Захист відбудеться "30" травня 1994р. о " " годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.06. при Київ-
ському університеті імені Тараса Шевченка.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці
Київського університеті імені Тараса Шевченка.

Адреса: 252017, Київ, вул. Володимирська, 60.

Автореферат розіслано "27" квітня 1994р.

Вчений секретар спеціалізованої ради
кандидат філософських наук, доцент В.І. Гусев

В.І. Гусев

ЛНБ України ім. В. Стефаніка

00801746 (Q)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний період духовного відродження України викликала надзвичайно великий інтерес до історії філософії та духовної культури нашої держави. Перш за все це стосується духовної спадщини, що десятиліттями перебувала у жалючі ідеологічних штампів і шаблонів, була позбавлена дослідницької уваги та об'єктивних оцінок. В даному випадку мена йтиме відносно представників вітчизняної православної філософії XIX століття, імена яких спеціально згадувалися із скарбниці духовних надбавь української культури, оскільки авторитетними на той час вважалися матеріалістичні та атеїстичні ідеї, незважаючи на їх обмеженість чи неадекватність. Представником названого періоду філософської думки, на яке почала пробивати собі дорогу після десятирічної заборони викладання філософії у вищих навчальних закладах був Памфіл Данилович Іркевич.

Незважаючи на певні зміни відбудованих процесів у сфері дослідницької діяльності історичного минулого "Київська школа" православної філософії, що об'єднувала творчу діяльність Київської духовної академії й університету на сьогодні залишається найближчим вичерпним етапом розвитку вітчизняної філософської думки. В цьому зв'язку дослідження філософських традицій "Київської школи", що наразі відіклали у творчості П.Іркевича можуть бути певним внеском у справу об'єктивного відтворення проявів філософського розвитку вітчизняної культури та визначення ідейно-теоретичної цінності православної філософської думки, за що досить час не зартала уваги велика філософсько-атеїстична думка тоталітарного режиму.

Філософська творчість П.Іркевича до недавнього періоду залишалась "білим плямом" в історії вітчизняної філософської думки. Виходячи з цього виникає нагальна потреба вяснення причин такого відношення до філософських поглядів мислителя, що сприймалися окремими представниками "агресивного" російського радикалізму, переважно як прояв

"мракобієсся", "войовничого фідеїзму", "виворіт містичного ідеалізму" та інше. Ґрунтовне осмислення ідейної спадщини П.Дркевича і повернення її із забуття дасть можливість відтворити її ориґінальність і глибокий філософсько-гуманістичний зміст, значимість як для минулого так і для сучасної духовної культури розбудовного періоду української державності. Обрана тема дисертаційного дослідження має тісний зв'язок із аналізом тих аспектів творчості П.Дркевича, що характеризують його як спадкоємця українських духовних традицій і разом з тим як одного із відомих вітчизняних філософів "Київської школи" ХІХ століття, ідейна спадщина якого не втратила багато в чому своєї цінності й сьогодні. Сперідні риси української ментальності глибоко втілюється в інтимноособистій орієнтації поглядів П.Дркевича і разом з тим розкривається ним у філософському осмисленні сутності людини, бачення її як особистості, як "мікрокосму", як вищої цінності і таємниці буття. Спираючись на новітні досягнення світової філософської думки, звертаючись до проблем особного, унікального духовного ества людини, П.Дркевич продовжує творчо розвивати ідею "філософії серця", що мають давні і глибокі традиції в українській духовності. Поряд з цим Дркевич виступає як глибокий християнський антрополог, який протягом усього життя намагався зрозуміти і пояснити всю велич таємниці людського буття, теоретичні основи якого досліджував у своїх творах.

На сьогодні проблема філософської творчості П.Дркевича продовжує ще залишатись поза увагою науковців, за винятком окремих публікацій і перших філософських читань. А тому теоретичний аналіз його філософсько-антропологічної концепції являється одним із актуальних завдань історико-філософської науки. Зокрема стве важливим визначення як справжньої цінності філософських поглядів П.Дркевича а також його ідейного впливу на подальший розвиток української й російської філософії.

Перші дослідження філософської спадщини П.Джржевича з'являються в кінці XIX - поч. XX століття. Слід особливо відзначити праці Г.Шпетта, який вперше здійснив вивчення філософської спадщини українського мислителя. У своїй статті "Філософское наследие П.Д.Джржевича"/К сорокалетию со дня смерти/ Шпет окреслив теоретичні засади світогляду П.Джржевича та вказав на окремі його особливості. Аналіз філософської спадщини П.Джржевича знаходимо також у праці Д.Чижевського "Нарис з історії філософії на Україні" - друге видання, - К.: видавництво "Кобза", 1992 - 230 с. де розглядаються окремо головні філософські здобутки мислителя. Що стосується антропологічної концепції українського мислителя то до сих пір найбільш повно вона висвітлена у праці канадського дослідника С.Ярмуса "Памфіл Данилович Джржевич та його філософська спадщина", - Вінніпег 1979 рік.

Для дослідження філософської спадщини мислителя важливе значення мали праці присвячені проблемам розвитку філософської думки в Україні, вивчення традицій Києво-могилянської та духовної академії. взаємозв'язку релігійного і філософського світосприймання в контексті духовності українського народу. Серед них слід назвати дослідження українських і російських мислителів: прот. В.Зінковського, С.Лукашова, Ф.Тітова, Б.Яковенка, О.Ключевського, Е.Радлова, О.Введенського, Бол.Соловйова.

Поряд з цим слід відзначити активну критику філософських поглядів П.Джржевича і "академічної філософії" з боку представників російських революціонерів - демократів радикального напрямку. Найбільш визначкою є стаття серед них безумовно був М.Чернишевський, який відкрито заявляв, що не читав праць П.Джржевича, але знає їх зміст і не визнає їх найменшої цінності. Безапеляційно критикували мислителя лідери російського народництва П.Ткачов і П.Давров. Спростуванням філософських поглядів П.Джржевича ми знаходимо у Антоновича, Д.Писарева і В.Плеханова.

В літературі ідеалістичного періоду ім'я П.Кркевича та його філософські ідеї майже не зустрічаються, за виключенням носильця, головним чином у енциклопедичних виданнях з історії філософії. Погляди філософа трактуються в них як суб'єктивно ідеалістичного напрямку в філософії, при цьому відзначається з позицій гострої ідейно-критичної спрямованості, як негативний збірець. Не випадково, очевидно з зв'язку з цим упереджену оцінку філософської творчості П.Кркевича знаходимо в радянських авторів: В.Боратова, О.Галактіонова, В.Губенка, М.Іовчука, Н.Нікандрова, І.Пантіна, І.Шквенцова.

Принципово визначальну роль в систематичному дослідженні творчості українського філософа відіграли праці філософів та науковців української діаспори - В.Дивніч, Б.Дорощенко, В.Зеньковського, Д.Чижевського та С.Ярмуса. Потрібно визнати, що саме науковці діаспори вперше опублікували праці П.Кркевича за кордоном, визначили його особливе місце у розвитку філософської думки в Україні й Росії, здійснили аналіз духовно-гуманістичного початку його філософської спадщини.

Слід також відзначити, що окремі проблеми творчості П.Кркевича та його вплив на розвиток православної філософії України й Росії розглядалися у працях зарубіжних дослідників І.Бердіна, А.Валіцкі, Дж.Клайна, Р.Кембола, Ф.Комплетона, Е.Ламперта, Дж.Саттона і П.Сконлана. Слід особливо виділити дослідження філософської спадщини Кркевича, здійсненні німецьким вченим Р.Пітчем.

Безпосереднє відношення до обраної теми дослідження мали праці окремих авторів радянського періоду, які присвячувались проблемам дослідження розвитку "академічної філософії", аналіз ідейних джерел неортодоксально-теїстичного напрямку православної філософії XIX ст. та її впливу на подальший розвиток релігійно-філософської думки. До вказаних проблем зверталися Л.Воронкова, Е.Гайдадим, Р.Гальцева, М.Гордієнко, Е.Дулуман, Ю.Зуев, Д.Калінін, М.Красніков, В.Кувакін, М.Маслін, А.Мойсеєв, К.Ніконов, А.Сухов та інші.

Сучасними дослідниками філософської спадщини П.Юркевича, які вказують на глибокий філософський зміст і морально-гуманістичний на-
прямок його ідей слід назвати І.Бичка, В.Горського, І.Головахи, В.
Емельянова, А.Колодного, В.Нічик, М.Лука, А.Абрамова, Е.Борисову,
А.Тихолаза, Б.Федів та інших дослідників.

Дослідження аналізу вітчизняної і зарубіжної літератури свідчить
про те, що творчість П.Юркевича увійшла в духовну філософську спад-
щину головним чином "філософією серця" і антропологічною концепцією.
Разом з тим ряд питань, безпосередньо пов'язаних із обраною темою
у філософській літературі не окреслена взагалі або ж висвітлена по-
верхово. Передусім це стосується критики П.Юркевичем філософського
матеріалізму, що не стала предметом спеціального дослідження. Між
тим вона має принципове значення для осмислення суті світогляду ук-
раїнського мислителя, для з'ясування місця і ролі його філософської
спадщини в історії подальшого розвитку філософської думки України й Ро-
сії ХІХ - поч. ХХ століття.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Вперше була здійснена
спроба дослідити критичний аналіз П.Юркевичем філософського мате-
ріалізму Г.Шпетом. У статті "Філософское наследие П.Д.Юркевича" / К
сорокалетию со дня смерти / була висловлена думка щодо критики П.Юр-
кевичем антропологічного матеріалізму, як базисної основи для розу-
міння світогляду українського мислителя. Такий підхід до вивчення
творчих здобутків П.Юркевича дав можливість заочаткувати дослідже-
ння даної проблеми та продовжити її вивчення. Д.Чижевський у праці
"Нарис з історії філософії на Україні" розглядає філософську і педа-
гогічну творчість П.Юркевича як відомого українського мислителя,
вказує на особливу її оригінальність і глибину. Поряд з цим, в зага-
льних рисах визначає критичні погляди П.Юркевича щодо філософського
матеріалізму та матеріалістичної антропології зокрема. Канадський

дослідник С.Ярмусь у роботі "Петр Філіп Данилович Кркевич та його філософська спадщина", - Вінніпег 1979 р. визначив коло проблем антропологічної концепції українського мислителя та підкреслив, що проблема людини для П.Кркевича була феноменом універсального зацікавлення і вічного значення. С.Ярмусь також відзначив, що підхід до філософського вирішення сутності людини, який був започаткований П.Кркевичем, пізніше став домінуючим у поглядах мислителів XIX і XX століття. Серед сучасних розвідок філософської спадщини П.Кркевича, дана проблема в цілому залишається поза увагою дослідників.

Мета і завдання роботи.

Метою дисертаційного дослідження являється вивчення критичного аналізу П.Кркевичем філософського матеріалізму взагалі та матеріалістичної антропології зокрема, що дозволить більш ґрунтовно осмислити значення цієї критики на подальший розвиток вітчизняної філософської думки. Для досягнення поставленої мети дослідження окреслюється вирішення таких завдань:

- розглянути тенденції розвитку вітчизняної філософської думки в межах загальної характеристики періоду розвитку її в кінці XVIII - поч. XIX століття, що дасть можливість розглянути філософію П.Кркевича у контексті української духовності;
- на основі цього проаналізувати особливості філософських засад світогляду мислителя та його відношення до вирішення проблеми людини в філософії;
- дослідити недостатньо розроблену у філософській літературі проблему критичного аналізу П.Кркевичем матеріалістичної антропології;
- розглянути основні методологічні принципи аналізу мислителем етики "розумного аґоїзму" та показати їх зв'язок з іншими положеннями антропологічного матеріалізму;
- з'ясувати вплив філософських ідей мислителя на розвиток української і російської духовності.

Джерелознавча, методологічна і теоретична основа дисертації

При здійсненні дослідження автор використовував різні за світоглядною орієнтацією праці вітчизняних і зарубіжних дослідників історії філософії. Залучені літературні джерела, що в силу ідеологічних догм минулого рідко використовувалися в науково-теоретичному аналізі дослідження вітчизняної філософської думки. Серед них філософські праці С.Гогоцького, В.Зеньковського, О.Новицького, П.Ліницького, І.Скворцова та дослідження мислителів української діаспори. Автором вивчалися надруковані праці П.Юркевича - "Философские произведения", - М.: изд.Правда, 1990, а також матеріали рукописного фонду мислителя, що знаходяться в ІНБ АН ім. Вернадського і на даний період не опубліковані. Серед них слід виділити значну кількість матеріалів лекційного фонду П.Юркевича з історико-філософської проблематики, педагогіки, права, мови і літератури. Досліджувались неопубліковані статті, листи, рецензії та офіційні документи. Поряд з цим залучались до вивчення окремі джерела із релігійно-філософської літератури часів П.Юркевича, та дореволюційні періодичні видання. Теоретичною основою дисертації являється дослідження філософської спадщини П.Юркевича, насамперед праці Г.Шпета, Д.Чижевського, В.Зеньковського, С.Ярмуса, а також сучасних дослідників української філософської думки А.Абрамова, І.Борисова, І.Бичко, В.Горського, І.Головахи, А.Колодного, М.Лука, В.Нічик, А.Тихолаза, Ю.Фелікс та інші. В дисертаційному дослідженні використані загальні методологічні принципи аналізу історико-філософської та релігійно-соціологічної спадщини, принципи об'єктивності, історизму та світоглядного плюралізму. Автор виходив з погляду на розвиток вітчизняної філософської думки як на альтернативний, діалектичний процес, що визначає не лише плюралізм ідей і теорій; але й самоцінність їх у духовній культурі, нерозривність зв'язку із національно-духовними традиціями.

Наукова новизна дослідження.

В роботі вперше робиться спроба розглянути виклики критики критики П.Юркевичем філософського матеріалізму взагалі та матеріалістичної антропології зокрема, показати значення цієї критики для подальшого розвитку філософської науки в Україні й Росії. Визначення координат констатується в коментарях, що мають наукову новизну і відносяться на захист:

- Критичний аналіз П.Юркевичем філософського матеріалізму XIX ст. ґрунтується на усвідомленні принципової неспроможності цієї філософської течії пояснити природу людської духовності, розв'язати проблему індивідуального, особного в людині;

- виклики критики філософської критики матеріалістичної антропології визначаються світоглядною позицією П.Юркевича, що визнає об'єктивно-моральний зміст буття як передумову існування царства духовного, самоцінність індивідуального духу та самосвідомості як особливого способу світосприймання, а також заперечення ідеї абстрактного розуміння моральності людини;

- головний недолік антропологічного матеріалізму неслитель вбачає в абсолютизації раціоналістичного способу мислення, у намаганні заперечити значення почуттів для розуміння сутності людської індивідуальності;

- П.Юркевич переконливо довів, що прагнучи взимати філософію природознавством, антропологічний матеріалізм заперечує там самим філософію, що ріднить його з позитивізмом;

- філософія П.Юркевича слід розглядати як своєрідний підсумок і подальший розвиток ідей кордоцентризму, як одних із засадових для української духовності і мають давні й глибокі корені в українській філософській спадщині.

Теоретична і практична значимість дослідження полягає в проведеному аналізі досліджень П.Кркевича сутності філософського матеріалізму XIX століття та вирішення ним проблеми людини. Висновки дослідження являються певним внеском у справу захисту ідейної і теоретичної глибини релігійно-філософських положень вітчизняних мислителів XIX століття, а також деякою мірою направлені в адрес морально-духовної реабілітації П.Д.Кркевича, як гідного представника української філософської думки. Заключні положення дисертації дають можливість глибоко дослідити сутність філософських поглядів самого мислителя та їх вплив на подальший розвиток вітчизняної філософської думки.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані: науковцями у вивченні історії вітчизняної філософії; стати придатними для розробки програмного курсу з історії філософії і релігієзнавства; в підготовці методичних посібників та спецкурсів з історії української філософської думки.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на обласній науково-практичній конференції /Умань 1998/, на перших філософських читаннях присвячених пам'яті П.Кркевича - "Філософська, богословська і педагогічна спадщина П.Д.Кркевича та її місце в історії вітчизняної культури" /Київ, 1994/, а також на засіданнях методологічних семінарів кафедри суспільних наук уманського педінституту. Матеріали дисертації апробовані у викладанні в'їзвського курсу з філософії, ряд положень та висновків роботи надруковано у двох публікаціях.

Структура роботи. Мета і завдання дослідження визначили структуру дисертації, яка складається із вступу, двох розділів, закінчення і списку використаної літератури. Логіка дослідження вимагала насамперед аналізу тенденцій процесу формування вітчизняної філософської думки, вивчити характерні особливості її ідейних положень

періоду кінця XVIII - поч. XIX століття, з'ясувати історичне місце і роль православної філософії; висунути на цій основі особливості філософських засад П.Єрковича у контексті української духовності./ і розділ/. Аналіз наведених вище положень дав можливість висунути особливості стану філософського матеріалізму XIX століття та характер взаємовідношення останнього і релігійно-православної філософії у вирішенні проблеми сутності людини, її морально-духовних основ/і розділ/.

Основний зміст роботи.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, аналізується рівень її розробки, визначаються джерелознавчі та методологічні основи і теоретична база дисертації, її наукова новизна, можливість теоретичного і практичного використання.

Перший розділ - "Філософія П.Єрковича у контексті української духовності" автор намагається розглянути філософські погляди П.Єрковича як логічне продовження тенденцій розвитку вітчизняної філософської думки, результату її законспірного довготривалого розвитку.

У другому параграфі "Тенденції розвитку вітчизняної філософської думки /Загальна характеристика/, аналізуються існуючі погляди на процес виникнення вітчизняної філософії, розглядаються погляди авторів відносно довготривалості періодів зародження філософського світогляду - від міфологічного, релігійного, до релігійно-філософського світосприйняття. Проаналізувавши існуючі точки зору на пояснення даної проблеми мислителів - В.Зеньковського, Е.Голубинського, Г.Шпета, Д.Чижевського, автор пред'являє до обґрунтованої в філософській літературі думки, що справжня філософська творчість з'являється на Русі лише в першій половині XVIII століття, хоча ранні елементи філософської мудрості безумовно зустрічаються уже в I столітті. Ця особливість становлення вітчизняної філософської думки

розглядається як евристичний шлях розвитку православного богослов'я в православну філософію і в філософію взагалі. Аналізуються причини специфіки становлення філософського світогляду Київської Русі, нерозвиненість державних відносин, відсутність достатньо розвиненої національної економіки внаслідок тривалого періоду татаромонгольського іга та особливостей прийняття християнства Візантійського варіанту. Автором відстоюється думка про те, що джерелами філософської мудрості слід вважати так звані - два начала - релігійний світогляд і постійна присутність свободи мислення, що ніколи не зга-сала в надрах тієї ж самої релігійної свідомості. Особливостями третього фактору зародження філософського світогляду вважається вплив західної культури, відносно чого у філософській літературі мають місце неоднозначні погляди. В зв'язку з цим розглядаються протилежні погляди щодо позитивної чи негативної ролі Західної філософської мудрості в становленні вітчизняної філософії, приймається точка зору за якою виявляється прогресивна роль Заходу в подальшому розвитку передових філософських ідей у вітчизняній духовній культурі.

В дисертації досліджується ряд проблем, що становлять на сьогодні досить спірні питання для істориків філософії, мова йде про так звані період "історичного мовчання" в розвитку вітчизняної філософії. Автором співставляється ряд поглядів на цю проблему, які достатньо аргументовано розкривають причини об'єктивного та суб'єктивного характеру в тенденціях розвитку філософського світогляду Київської Русі. Характерною особливістю у вирішенні основних філософських завдань періоду становлення філософії на Русі, було притягнення до розв'язання онтологічної проблеми, в центрі уваги якої постійно була проблема антропоцентризму. В цей період філософська тематика концентрується на проблемі ^{людине} взаємини життя і сутності історичного розвитку.

Процесу становлення філософської мудрості Київської Русі були присутні майже всі існуючі філософські теми, інша справа, що вирішення їх мало свої особливості і рівень значно відмінний від західної філософії. Спеціальна роль і увага в дослідженні надається аналізу православної філософії, звертається увага на специфічну роль християнського світогляду в зародженні православної філософії, в лоні якої поступово визрівали зерна філософського мислення.

Підсумовуючи наведені вище положення, дисертант приходить до окремих висновків про особливості формування філософської мудрості Київської Русі, серед яких визначаються наступні: процес секуляризації свідомості, що почався після церковного розквіту XVI століття і продовжувався аж до XVIII століття, знаменував таким чином розвиток в надрах церковної свідомості окремих елементів не лише релігійної філософії, але й сприяв прискоренню розвитку світської культури, як книгодрукування, розвиток освіти - створення на Україні братств; із створенням братств, як перших освітніх центрів в Україні, здійснюється інтенсивний розвиток професійної і філософської освіти; вихідці з Українських освітніх центрів згодом запрошувалися для організації подібних центрів в Москві та інших містах; розвиток філософських ідей кінця XVIII поч. XIX століть був закономірним продовженням процесу становлення вітчизняної філософії, першими представниками якої вважають Г.Сковороду, П.Чаадаєва, М.Гоголя; початком самостійної філософської творчості / в Україні й Росії / вважають діяльність селянофілів і західників, для останніх характерною рисою була ідея соціально-політичного радикалізму /Лавров, Бакунін, Герцен, Чернишевський, Михайловський, Ткачов/; в Університетських центрах Києва і Москви філософська думка розвивається в основному з двох напрямків - православної - церковна філософія та названі вище течії з орієнтацією на західну філософію; слідування традиціям європейської філософії не позбавляло вітчизняну філософ-

сьому думку XIX століття її самообудьового характеру, глибоки і оригінальності філософських ідей.

У другому параграфі "Філософські засади світогляду П.Дркевича" аналізуються особливості філософських поглядів мислителя та його відношення до головних проблем філософії. Поскільки здійснити це в одному дослідженні не можливо, в даному завадку розглядаються окремі положення філософії мислителя, що стосуються його світоглядних орієнтацій на платонізм, поскільки поняття "ідеї" пронизує всю творчість П.Дркевича; проблема сутності людини та її зв'язання філософським матеріалізмом XIX століття, яка знайшла свою особливу оцінку в філософських поглядах мислителя. Більшою увагою інтерес до природознавства та науки надзвичайно обдарованого людини П.Дркевич не погадувався із однобіччям, кількома висловленнями сутності людини, що давав тогочасний матеріалізм в особі представників російської радикальної інтелекції. Філософському світогляду П.Дркевича характерні прагнення обґрунтувати ідею духовного життя людини, його моральних основ / через релігійну свідомість - філософія релігії Дркевича/. Центральною проблемою філософії мислителя є проблема людини, як "феномен універсального зацікавлення і вічного зв'язання", як "Найвища правда".

Все в першій опублікованій праці П.Дркевича - "Ідея", ми зустрічаємось з достатнім інтересом філософа до платонівського вчення про ідеї. Платонізм приймається П.Дркевичем як філософська теорія, що дозволяє всупереч природничо-науковому матеріалізму і суб'єктивному ідеалізму, вирішувати фундаментальні проблеми філософського знання. Вчення про "ідеї" розглядається П.Дркевичем через призму тотальності мислення і буття, що пізнається як "основа, закон і норма життя". Між ідеями і явищами, вважає Дркевич, стоїть творча воля Бога і людини. Проблема зв'язання філософії платонізму, як

зустрічаємо досить об'єктивну критику окремих положень платонізму. Характерною наприклад, є критика безликісті всезагального, що характеризує платонізм і разом з тим це не могло бути байдужим Іркевичу як християнському мислителю.

Поряд з платонізмом П. Іркевич достатньо глибоко осмислив багату філософську спадщину Імануїла Канта. При цьому таке осмислення носило критичний характер, яке П. Іркевич продовжував протягом усього свого життя. Разом з тим слід відзначити, що критичний аналіз Іркевичем філософії І. Канта мав не лише професійну оригінальність, але й справив великий вплив на послідувачий розвиток філософської думки України й Росії.

Характерним являється висновок П. Іркевича щодо одвічної релігійної спрямованості вселюдської духовності і сутності людського духу як підпорядкованого "ідеям" та "ідеалам". Саме ці положення мислителя були покладені в основу осмислення проблеми генезису і розвитку релігійних, моральних, філософських уявлень, а також відображають розуміння духовного життя людства як цілісного, закономірного, еволюційного процесу, який в свою чергу породжує вищі форми релігійного і філософського світоглядів. В зв'язку з цим, головним завданням філософії П. Іркевич визначає - дослідження "необхідних законів" та "загальних умов", за якими виникає і поширюється в людській свідомості ідея Бога та релігійні почуття.

У другому розділі "Критика П. Іркевичем антропологічного матеріалізму" досліджуються погляди мислителя відносно історичного місця матеріалізму в історії філософії та обґрунтування ним сутності людини і її духовності. Аналізуються оціночні критерії Іркевичем основних положень природничо-наукового матеріалізму.

Перший параграф "Аналіз історичних типів матеріалізму". Розглядаються погляди П. Іркевича на сутність матеріалізму як особливої

історичної форми філософії. Головні аргументи, висунуті мислителем проти матеріалістичних ідей російської революційно-демократичної інтелігенції / М.Чернишевський /, розглядаються як методологічна підстава світогляду православної філософії, до якої належав сам П.Юркевич.

Відзначені мислителем три історичні періоди в розвитку матеріалізму характеризуються ним як три виявлення своєї сутності, а також як необхідне ланке у складному розвитку новітньої філософії. Матеріалізм трактується П.Юркевичем як вияв реалістичного, прагматичного духу цивілізації, який нехтує вищими прагненнями та ідеалами "всесвітньої духовності" і зовсім залучує глибокий світоглядний зміст релігійної духовності. Вказуючи на істотні суперечності природничо-наукового матеріалізму П.Юркевич, визначає неможливість вирішення в межах такого світогляду ряду проблем: саморозвитку, цілісності та доцільності об'єктивного світу; з'ясувати специфіку ідеальної діяльності людської свідомості; обґрунтувати виникнення і розвиток різноманітних духовних явищ та форм духовності людського життя; розкрити особливості філософського і природничо-наукового розуміння сутності людини; філософськи обґрунтувати сутність духовної єдності людства, всесвітніх інтересів і загальнолюдських цінностей.

Автор робить висновок, що П.Юркевич геніально переконав визначальні аргументи, які згодом будуть висунуті західною філософією ХІХ століття проти механістичного і вульгарного матеріалізму, а також проти матеріалізму як напрямку в філософії взагалі.

У другому параграфі "Критика матеріалістичної антропології" розглядаються характерні особливості обґрунтування П.Юркевичем ідеї християнської антропології з певними ознаками православно-філософської інтерпретації. Дисертант дійшов висновку, що проблема антропологічного вчення вітчизняної філософії набуває концептуального ха-

рактеру саме у філософських поглядах П.Юркевича.

Визначальна значення в поглядах мислителя займає проблема індивідуального, особіного в людині, обґрунтування унікальності й цінності кожної людської істоти. Названі особливості розглядаються як визначальні в обґрунтуванні П.Юркевичем головних положень критики матеріалістичної антропології. Творчість П.Юркевича може розглядатися з позицій вирішення ним двох тісно пов'язаних завдань: філософське обґрунтування внутрішньої таємниці Ества людини і доведення на цій підставі "бездуховності", і "безсистемності" поглядів антропологічного матеріалізму. П.Юркевич обґрунтовує свої погляди на метафізичному принципі спорідненості ідеально-духовної сутності буття із духовною сферою діяльності людини. Виходячи з цього, мислитель доводить обмеженість природничо - наукових принципів аналізу буття і духовної діяльності людини. Він наполягає на тому, що інтелект є вирішальною силою у процесі пізнання і духовного розвитку людини, її морального поведінка.

На протязі механістичним та природничо-науковим побудовам антропологічного матеріалізму П.Юркевич висуває свої погляди, виходячи з яких, сутність людини вбачається у її морально-духовній діяльності. Духовне життя визначається "сердечним еством". Іменно "Серце" осмислюється як джерело особіних, індивідуальних якостей людини, вирішальна умова самовизначеності її духовного життя, являється основою унікальності та своєрідного, особістісного душевного розвитку. Виходячи з цього, П.Юркевич визначає людину як істоту духовну, а не природну чи соціальну. Закони і форми її духовної діяльності, визначаються як апіорні принципи живої існуючої душі.

Автором робиться висновок щодо ідеальної спорідненості антропологічних поглядів П.Юркевича із вченням релігійно-філософської думки

представників екзистенціалізму, персоналізму, істутівізму. В кри-
тиці ідей матеріалістичної антропології М.Чернишевського, П.Юрке-
вич не лише розкрив безпідставність тогочасних її положень, але й
геніально передбачив і обгрунтував найістотніші вплихи майньої нео-
дерізації православної антропології як в межах світської філософії
так і в плані релігійно-богословського вчення.

У третьому параграфі "Коротка етика розумного егоїзму" анализу-
ється погляд П.Юркевича на сутність загальнолюдських принципів
моралі / П.Юркевич виводив їх із християнських принципів моралі/
та повну їх не сумісність із моральними принципами "етики розумно-
го егоїзму", що її висували представники раціоналістичного матері-
алізму ХІХ століття.

П.Юркевич приходить до висновку, що християнське вчення про
"Серце" розкриває глибинні джерела моральної свідомості людини, на-
дає підстави для визначення моральних та аморальних вчинків, дає
можливість для з'ясування критерію моральної вартості поступків ін-
дивіда. Привертає увагу висновок мислителя про всезагальну залежні-
сть морального життя людства від релігійних переконань та уявлень
про вищу мету й призначення людського роду. П.Юркевич, відкидаючи
розуміння моральних норм і законів як продуктів "вільної діяльно-
сті" розуму, визначає їх як усвідомлення ідеї добра безпосередніми
зрушеннями Серця.

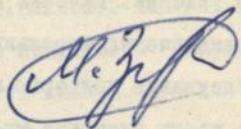
На протизагу раціоналістським принципам "етики розумного егої-
зму" П.Юркевич протиставляє слідуючі головні аспекти християнського
етичного вчення: визначення ролі "Серця" як джерела індивідуальних
помислів і вчинків людини; метафізичним обгрунтуванням сутності мо-
ралі; вченням про духовну єдність і моральний прогрес людства на
валічній засадах миротворчості як принципу християнського співжиття

На цій основі П.Кривач визначає головне завдання філософії, ставить питання про надання філософії "практичного характеру", як такого, що пов'язані із загальними потребами індивіда і людства в цілому.

У висновках підводяться підсумки дослідження, узагальнюються головні положення і висновки.

Основний зміст дисертації відображений в наступних публікаціях:

1. Історичні уроки однієї суперечки. /П.Кривач проти М.Чернишевського/. Філософська і соціологічна думка. -1992. №7, 1 др.а.
2. Критика ідей Платона в філософії П.Кривача // Гуманітарні науки: Проблеми, пошуки, перспективи. /Збірник наукових праць/ частина 1, м.Умань 1993.

Підлясно до друку 26.04.94. Формат 60 x 84/16. Папір друкарський.

Офсетний друк. Умовн. фарбовід. 6. Умовн. друк. арк. 1,1.

Тираж 70 прим. Замовлення №110. Безплатно.

Рафівський відділ статистики, дільниця КРД.

258300, Умань, пров. К.Цеткін - 3.

10040

AB 29.774

AB 29.774

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.